

Глуховських гімназій, Советської Семилетки і вечірних курсів для дорослих Василя Андреева Мальченка. – Глухів, 1930.

Белашов В.И. Организация учебного процесса и персональный состав преподавателей глуховских мужской и женской гимназий в 1870-х – 1920-х годах в воспоминаниях В.А. Мальченка

В статті аналізуються рукописні спогади вчителя історії та географії чоловічої та жіночої глуховських гімназій В.А. Мальченка. На основі спогадів створено представлення про організацію навчального процесу, предмети викладання, встановлені імена викладачів, які працювали в вказаний період в цих навчальних закладах.

Ключевые слова: рукописні спогади, Глуховська чоловіча гімназія, Глуховська жіноча гімназія, організація навчального процесу, предмети викладання, персонал викладачів.

Belashov V.I. The educational process organisation and the teachers staff of Hlukhiv boys and girls gymnasiums in 1870-1920 in the memoirs of V.A. Mal'chenko

The article deals with the hand-written memoirs of the history and geography teacher of the boys and girls gymnasiums in Hlukhiv V. A. Mal'chenko. The memoirs create the image of the educational process organisation, the subjects taught of the gymnasiums and the names of the teachers who taught at these educational establishments.

Key words: manuscript memories, Hlukhiv men's gymnasium, Hlukhiv women's gymnasium, educational process, educational subjects, lecturers' persons.

30.03.2011 р.

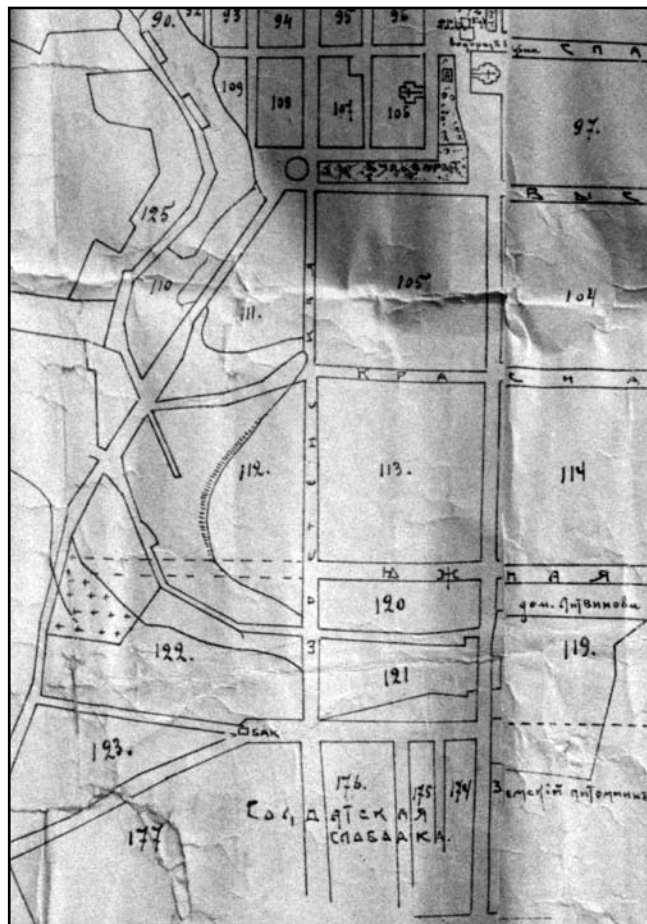

Рис. 1. План м. Глухова 1910 р. Район «Солдатская слободка» – місце розташування Батурицьких казарм

УДК 94(477):725.94:930.253

О.М. Мірошніченко

КАЗАРМИ 175 СТРЕЛЕЦЬКОГО БАТУРИНСЬКОГО ПОЛКУ В ГЛУХОВІ ЯК ПОТЕНЦІЙНА ПАМ'ЯТКА ІСТОРІЇ

У статті подані відомості про будівництво казарм 175 стрілецького Батурицького піхотного полку в Глухові на основі документів Державного архіву Чернігівської обл. Описується сучасний стан казарм. Крім того, мова йде про перспективу внесення архітектурного комплексу в реєстр пам'яток історії Глухова.

Ключові слова: «Солдатская слободка», 175 Батурицький піхотний полк, казарма, кошторис, фасад.

Місто Глухів Сумської області є одним із центрів архітектурної спадщини України. У центральній історичній частині зосереджено 36 архітектурних пам'яток, серед яких 5 занесено до Державного реєстру національного культурного надбання, 31 є пам'ятками місцевого значення. З моменту оголошення їх у 1994 р. історико-культурним заповідником цей реєстр поповнив лише один об'єкт – «Лікарня св. Єфросинії» під охороною номером 2246. Враховуючи те, що його

будова мала безпосереднє відношення до родини відомих цукрозаводчиків, підприємців і меценатів Терещенків, стало можливим внести його в перелік пам'яток історії міста. Але будівель, пов'язаних з відомими історичними подіями чи особистостями, в місті набагато більше.

Одним із головних напрямків діяльності Національного заповідника «Глухів» є виявлення та дослідження нових архітектурних і історичних об'єктів. В статті мова піде про маловідомий в науковому просторі архітектурний комплекс – «Казарми 175 стрілецького Батурицького полку». Остаточна доля двох унікальних будівель, що знаходяться на території розформованої військової частини № 48228, невизначена донині. Щоб поставити їх на державний облік, потрібно мати наукове обґрунтування їх історичної та архітектурної цінності.

Фундаментальних наукових досліджень, пов'язаних з історією 175 Батурицького полку, автором не виявлено. Натомість існує ряд публікацій з історії Глухова кінця XIX – поч. XX ст., в контексті яких знаходимо окремі відомості із задекларованої теми. Мова йде про роботи В.І. Белашова [2], С.І. Білокопя [3], Ю.О. Коваленка [4] тощо. Але дослідження цих авторів є лише підґрунтям для

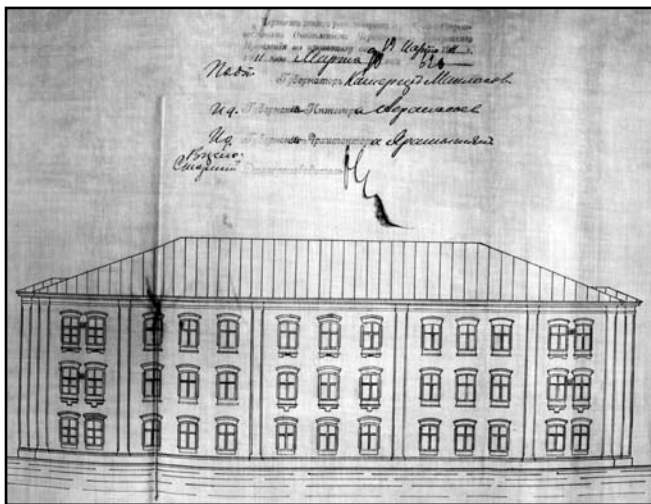

Рис. 1. Креслення фасаду казарми 175 Батуринського полку. 1911 р.

розуміння історичної значимості казарм Батуринського полку.

Метою дослідження є введення в науковий обіг нововиявлених архівних документів, їх часткова розшифровка, а також опис сучасного стану казарм.

Історія 175 стрілецького Батуринського полку (особливо останній період існування і пов'язані з ним події, що мали політичний підтекст) довгий час була закритою темою. Свій відлік він починає з 1877 р., коли з кадру Тульського місцевого батальйону був сформований 35-й резервний піхотний батальйон, який 10 жовтня 1883 р. перейменували у 66-й резервний піхотний, а 25 березня 1891 р. – у Батуринський резервний батальйон. 1892 року батальйон було реорганізовано у 2-х батальйонний 188-й піхотний резервний батуринський полк, а з 1 січня 1898 р. за полком закріпилась його остаточна назва – 175-й піхотний Батуринський полк. Підрозділ брав участь в Російсько-японській та Першій світовій війнах. У 1913 р. він був переведений до Глухова. В роки громадянської війни полк перейшов на сторону військ С. Петлюри та був знищений у 1918 р. червоногвардійцями [1].

Казарми, в яких дислокувався полк, були

Работы и материалы.	Количество.	За единицу.		Всего.	
		Рубл.	Коп.	Рубл.	Коп.
Приготовить 1 куб. саж. цементно-песч. раствора: По № 333, 2, 357 и 359 Упр. Полк.					
Работы: 7,62 x 72 к. = 5 руб. 72 коп. ✓					
Цемент куб. с.: 0,476 x 90р = 43р 70 коп. ✓					
Песку куб. с.: 0,75 x 7р = 5р 25 коп. ✓					
Воды ведро: 24,75 x 40 к. = 9р 90 коп. ✓					
Итого... 66р 57 коп.					
1% на утрату... - 67 коп.					
Всего... 67р 24 коп.					
Выкопать фундаментные ямы под					

Рис. 3. Фрагмент кошторису на побудову казарм. 1910 р.

побудовані в південному передмісті Глухова, що мало назву «Солдатская слободка» (рис. 1). Документи, безпосередньо пов'язані з будівництвом казарм для 175 Батуринського полку, виявлені І.В. Мошик в Державному архіві Чернігівської області. Серед них – розпорядження чернігівського губернатора та глухівського міського голови щодо будівництва казарм, власне кошторис, креслення головного фасаду триповерхової казарми (рис. 2). Перший документ (копія з оригіналу) представлений офіційним бланком «Черниговского Губернатора» від 29 липня 1910 р. за № 3096, адресований глухівському міському голові, текст друкований. У документі мова йде про виділення коштів у розмірі 80 тис. руб. на побудову казарм. Гроші планувалося отримати за рахунок позичок від приватних осіб і освоїти лише за умови повного складання кошторисної документації. Була дана вказівка щодо використання будівельних матеріалів виключно вітчизняних виробників. Залучати закордонні матеріали можна було лише за окремого дозволу міністра торгівлі та промисловості і міністра внутрішніх справ. Виручені позикові кошти міська влада не мала права тратити на інші потреби. Зміни в кошторисі повинні були ретельно фіксуватися в документації. У розпорядженні не виключалася можливість надання позички на будівництво місцевим громадським банком. Оригінал документу був підписаний заступником чернігівського губернатора Рафальським, а копія завірена лише підписом секретаря Селіхова [5].

Інший документ представлений офіційним бланком «Глуховской городской управы» від 13 серпня 1910 р. за № 2230, адресований «Строительному отделению Черниговского Губернского Правления». Текст друкований, завірений підписом глухівського міського голови та секретаря, скріплений овальною печаткою. У документі мова йде про затвердження розроблених планів і кошторису на побудову казарм для 175 піхотного Батуринського полку, додається «План міської садиби колишньої Темне», де буде проводитися будівництво [6].

Найбільш інформативним є кошторис на будівництво. Документ складається з 12 аркушів. На титульній сторінці читаємо заголовок: «Смета на постройку казарм для полка в гор. Глухове Черниговской губернии. Составлена 23 мая 1910 г. по справочным ценам за июль месяц 1909 г. по г. Глухову». Кошторис має вигляд таблиці, розділеної на чотири стовпці: «работы и материалы», «количество», «за единицу, рубли, коп.», «всего, рубли, коп.» (рис. 3). Із кошторису дізнаємося про затрати будівельних матеріалів, їх цінність та кількість, заробітну плату будівельників [7]. Головною ж є інформація про послідовність виконаних робіт – від закладки фундаментів до фарбування даху. Насичений специфічною

Рис. 4. Руїни триповерхової казарми. 2011 р.

термінологією початку ХХ ст., документ важко сприймається людиною, яка не має відношення до будівельної справи. Подаємо мовою оригіналу лише відомості про етапи будівельних робіт:

«1. Приготовление 1 куб. саж. известкового раствора;

2. Выкопать фундаментные рвы под стены 58, 59 куб. саж. с отвозкой на расстояние до 1 версты;

3. Забутить фундаменты под стены кирпичем железняком, всего 58, 59 куб саж.;

4. Сложить стены цоколя в 3½ кирпича, всего 36, 76 кв.саж.;

5. Сложить стены 1-го этажа в 3 кирпича, всего 245, 72 кв. саж.;

6. Сложить стены 2 и 3-го этажа в 2½ кирпича, всего 593, 70 кв. саж.;

7. Сложить пилястры в 1 кирпич, всего 57, 60 кв. саж.;

8. Сложить карниз здания для тески кирпича;

9. Уложить двуглавых балок над поперечными арками, всего 22 штуки по 14 арш. 12 дюймовых или пудовь 723, 80; для лестничных площадок, всего 12 шт. по 7 арш. или пуд 182,70;

10. Забить бетон между балками над арками и на лестничных площадках, всего 24, 72 кв. саж.;

11. Поставить ступени для лестниц начиная от 1-го этажа до чердока, всего 12 маршей по 15 ступеней, каждая ступень по 2 ½ арш., считая без конца для забивки в стену, а всего ступеней погон. арш. 450, а также уложить две ступени у входных дверей, всего 7 пог. арш.;

12. Уложить изолирующий слой из толя по земле, всего 62, 6 кв. саж.;

13. Сделать бетон под полами в 1-м этаже толщиной в 2 ½ верш., всего 161, 55 кв. саж.;

14. Сделать бетон в 3 верш. пол. в отхожих местах, в кладовой и в лестничных клетках;

15. Уложить мауэрлаты, всего 89 пог. саж.;

16. Поставить стропила, всего 550 пог. саж.;

17. Обрешетить крышу брусками, всего 260, 58 кв. саж.;

18. Уложить по карнизу и по коньку по две доски, всего 38, 50 кв.;

19. Сделать полукруглых слуховых окон, всего 8 штук;

20. Уложить под. печи рельсы, всего 82, 8 пуд.;

21. Уложить труб дымовых по 4 дыма, всего 12 труб = 36 пог. саж.;

22. Сделать смазку черных полов и потолков, всего 627, 60 кв. саж.;

23. Сложить кухонные очаги, всего 63 куб. арш.;

24. Сделать 32 печи и 2 камина, всего 705, 50 куб. арш.;

25. Отштукатурить стены по кирпичу;

26. Отштукатурить потолки, всего 642, 32 кв. саж.;

27. Отштукатурить переборки, всего 62 кв. саж.;

28. Сделать переплеты оконные летние и зимние, всего 1116 кв. арш.;

29. Сделать дверей 37 штук, всего 296 кв. арш.;

30. Вставить стекла в переплеты, всего 3870 пог. арш. фальцов на двойной замазке;

31. Окрасить окна желтой краской;

32. Окрасить дверей, всего 37 штук;

33. Окрасить медянкой крышу сдания, всего... кв. саж.;

34. Побелить стены и потолки, всего 1846, 76 кв. саж.;

35. Покрыть крышу железом, всего 316, 70 кв. саж.;

36. Сделать водосточных труб, всего 84 пог. саж.;

37. Поставить железные решетки на лестницах, всего пог. арш....

Рис. 5. Будівля двоповерхової штабної казарми 175 Батури́нського полку. 2010 р.

38. Устроїть люфт-клозети с вытяжными чугунными трубами, бетонными ступ чанами, бетонными сборниками и двумя кирпичными вигребами, всего очек 16».

Кошторис складений цивільним інженером і завірений його підписом. Документ має пояснювальну записку молодшого архітектора Чернігівського губернського правління Берзіна, датовану 28 січнем 1911 р. В ній йде мова про виправлення червоними чорнилами та олівцем деяких пунктів кошторису: кількості затрачених матеріалів та їх вартості, зміни в етапах будівництва, що логічно призвело до зміни запланованої ціни. Аналізуючи документ, можна зробити висновок, що ми маємо справу з проектом кошторису, поданим з Глухова до Чернігова для розгляду та затвердження.

Наступний документ – креслення головного фасаду казарми, завірений підписами чернігівського губернатора, губернського інженера, губернського архітектора та старшим діловодом, датований 19 березнем 1911 р. під № 620.

У вищезгаданих архівних документах йде мова про побудову однієї з казарм Батури́нського полку. Насправді ж було зведено 3 будівлі: дві з них триповерхові, одна двоповерхова. Після ліквідації 175 Батури́нського полку у 1918 р. казарми неодноразово передавалися різноманітним радянським військовим частинам. На початку 1990-х років були зруйновані дві триповерхові споруди. Від однієї з них залишилися руїни (рис. 4), інша взагалі розібрана на цеглу, а двоповерхова штабна казарма частково зберегла автентичний вигляд (рис. 5). Але і вони представляють історичну цінність і мають право носити статус пам'ятки історії.

Отже, на основі аналізу архівних документів щодо будівництва казарм в Глухові та досліджень їх сучасного стану можна зробити наступні висновки: об'єкт представляє для архітекторів і будівельників неабиякий інтерес, адже в кошторисній документації описуються технологічні процеси

та специфічні матеріали, що застосовувалися при його будівництві; з того, що залишилось в натурі, можна отримати цікаву інформацію щодо конструктивних особливостей будівель того періоду. Ці відомості стануть у нагоді як пам'яткоохоронцям у справі занесення об'єкту до реєстру пам'яток, так проєктантам і реставраторам у разі відтворення архітектурного ансамблю Батури́нських казарм.

Список скорочень, уживаних в кошторисі будівництва казарми з їх частковим поясненням

Саж. – сажень = 2,134 м

Ариш. – аришин = 0,7112 м

Кв. – квадратний

Пог. – погонний

Пуд = 16.3804815 кг

Куб. – кубічний

Верш. – вершок = 4,44 см

Посилання

1. Електронний ресурс: <http://regiment.ru/reg/II/B/175/1.htm>
2. Белашов В.І. Глухов – забытая столица гетманской Украины / В.І. Белашов / – К.: Видавництво «Україна», 1992. – 132 с.
3. Білокінь С.І. Глухівська трагедія (Із записок Іллі Рогатинського) // Сіверщина в історії України. Збірник наукових праць. Вип. 2. – К. – Глухів, 2009. – С. 159-167.
4. Коваленко Ю.О. 175-й стрілецький Батури́нський полк // Соборний майдан. – 2010. – № 1(37). – С. 6.
5. Державний архів Чернігівської області (далі ДАЧО), ф. 127, оп. 9, спр. 2104, арк. 1-2.
6. ДАЧО, ф. 127, оп. 9, спр. 2104, арк. 3.
7. ДАЧО, ф. 127, оп. 9, спр. 2104, арк. 4-15.

Мирошніченко А.Н. Казарми 175 стрілецького Батури́нського полка в Глухове як потенціальний пам'ятник історії

В статтю наводяться дані про будівництво казарм 175 стрілецького Батури́нського пехотного полка в Глухове на основі документів Государственного архива Черниговской обл. Описується сучасне становище казарм. Крім того, йдеться про перспективу внесення архітектурного комплексу в реєстр пам'яток історії Глухова.

Ключевые слова: «Солдатская слободка», 175 Батури́нський пехотний полк, казарма, смета, фасад.

Miroshnichenko O. M. Barracks of 175 Baturyn shooter regiment in Hlukhiv as potential sight of history

The information about building of barracks of 175 Baturyn shooter regiment in Hlukhiv on the basis of documents of the state archive of Chernihiv region is given. The modern state of barracks is described. In addition, the question is about the prospect of bringing of architectural complex in the register of sights of history of Hlukhiv.

Key words: «Soldatska slobodka», 175 Baturyn infantry regiment, barrack, façade.

02.04.2011 р.